

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษามุมมองของครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตพื้นที่ชนบทยากจน ในการพัฒนาชุมชน ตามการรับรู้ของครูโรงเรียนในโครงการและนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน เขตการศึกษา 11
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของครูในการพัฒนาชุมชน ตามการรับรู้ของครูประถมศึกษาโรงเรียนในโครงการและนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน เขตการศึกษา 11
3. เพื่อเปรียบเทียบมุมมองของครูประถมศึกษาโรงเรียนในโครงการและนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน ตามการรับรู้ของครู เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ในเขตการศึกษา 11

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร คือครูประถมศึกษาโรงเรียนในโครงการและนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เขตพื้นที่ชนบทยากจน เขตการศึกษา 11 ปีการศึกษา 2528 จำนวน 26,078 คน

1.2 การเลือกกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการสุ่มแบบหลายชั้น (Multi - Stage Sampling) ส่วนขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ใช้ขนาดตัวอย่างแบบง่าย (ประกอบ กรรณสูตร 2525 : 8)

1.2.1 สุ่มตัวอย่างจังหวัดในเขตการศึกษา 11 มาร้อยละ 60
 ใ้มา 3 จังหวัด จากทั้งหมด 5 จังหวัด

1.2.2 สุ่มตัวอย่างอำเภอในเขตพื้นที่ชนบทยากจน มาร้อยละ 50
 ใ้มา 13 อำเภอ จากทั้งหมด 23 อำเภอ

1.2.3 สุ่มตัวอย่างโรงเรียน ใ้โรงเรียนในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจนมา 13 โรงเรียนนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน 26 โรงเรียน

1.2.4 สุ่มตัวอย่างประชากร ใ้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นครูโรงเรียนในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน 144 คน และครูโรงเรียนนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจนมา 255 คน

รวมกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาทั้งหมด 399 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบ

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่าเกี่ยวกับบทบาทของครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทยากจน ในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนด้านการศึกษา เศรษฐกิจและอาชีพ สังคมและวัฒนธรรม สุขภาพอนามัย และการเมืองการปกครอง

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า และปลายเปิดเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครูประถมศึกษา ในเขตพื้นที่ชนบทยากจน และข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหา

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยขอหนังสือแนะนำตัวจากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถึงเลขาธิการคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เพื่อขอความร่วมมือในการทำการศึกษาคลอบจนขอความร่วมมือและขออนุญาตผู้อำนวยความสะดวกการประถมศึกษาจังหวัดและ

หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการทำการวิจัย โดยผู้วิจัยขอให้ศึกษานิเทศก์ จัดส่งและเก็บรวบรวมข้อมูลให้บางส่วน และส่วนที่เหลือผู้วิจัยจัดส่งเอง พร้อมทั้งกำหนดวันรับคืนด้วยตนเองทั้งหมด

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป (SPSS) ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ

4.1 วิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้ค่าร้อยละ

4.2 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของครูโรงเรียนประถมศึกษาในการพัฒนาชุมชนในด้านการศึกษา เศรษฐกิจและอาชีพ สังคมและวัฒนธรรม สุขภาพอนามัย และการเมืองการปกครอง โดยใช้ค่ามัธยิมเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

4.3 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครูประถมศึกษา โดยใช้มัธยิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และรวบรวมสรุปปัญหาและข้อเสนอแนะ

4.4 วิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูล บทบาทของครูประถมศึกษาโรงเรียนในโครงการและนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจนในการพัฒนาชุมชน โดยใช้การทดสอบค่าที (t-test)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้สรุปประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1.1 สถานภาพทั่วไปของครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทยากจน สรุปได้ว่า ครูทั้งหมด 372 คน ครูที่ตอบแบบสอบถามเป็นชาย 179 คน คิดเป็นร้อยละ 48.1 เป็นหญิง 193 คน คิดเป็นร้อยละ 51.9 อายุของครูส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 21 - 30 ปี ร้อยละ 61.8 รองลงมาคืออายุระหว่าง 31 - 40 ปี ร้อยละ 22.3 วุฒิการศึกษาสูงสุดของครูมีวุฒิปริญญาตรีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 37.1 รองลงมาคือวุฒิป.กศ.ชั้นสูงหรือเทียบเท่า ร้อยละ 34.4 ครูส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการทำงาน 1 - 5 ปี ร้อยละ 45.7 รองลงมาคือประสบการณ์ในการทำงาน 6 - 10 ปี ร้อยละ 23.9 มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในจังหวัดอื่นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 42.0 รองลงมาคือมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในจังหวัดเดียวกับที่โรงเรียนตั้งอยู่ ร้อยละ 38.4 และครูส่วนใหญ่เริ่มรับราชการที่โรงเรียนนี้เป็นแห่งแรก ร้อยละ 50 รองลงมาคือย้ายหรือโอนมาจากโรงเรียนอื่น ร้อยละ 48.4

ในคํานงานพิเศษที่ครูทำนอกเหนือจากการสอน พบว่า ครูส่วนใหญ่ทำงานกิจกรรมนักเรียน ร้อยละ 44.6 รองลงมาทำงานธุรการ ร้อยละ 29.3 การช่วยงานพิเศษในชุมชน ครูส่วนใหญ่เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมของชุมชน ร้อยละ 44.6 รองลงมาไม่เคยช่วยงานพิเศษในชุมชนเลย ร้อยละ 19.9 เมื่อพิจารณาจำนวนชั่วโมงที่สอนต่อสัปดาห์ ครูส่วนใหญ่สอนอยู่ระหว่าง 21 - 25 ชั่วโมง ร้อยละ 42.5 รองลงมาสอนมากกว่า 25 ชั่วโมง ร้อยละ 26.3 และจำนวนชั่วโมงต่อสัปดาห์ที่ครูทำงานพิเศษในโรงเรียนส่วนใหญ่ ทำงานพิเศษ 1 - 5 ชั่วโมง ร้อยละ 62.1 รองลงมาทำงานพิเศษ 6 - 10 ชั่วโมง ร้อยละ 16.6

1.2 สถานภาพทั่วไปของครูประถมศึกษาโรงเรียนโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน สรุปได้ว่า ครูโรงเรียนในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจนทั้งหมด 134 คน เป็นชาย 84 คน คิดเป็นร้อยละ 62.7 เป็นหญิง 50 คน คิดเป็นร้อยละ 37.3 อายุของครูส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 21 - 30 ปี

ร้อยละ 59.0 รองลงมาคืออายุระหว่าง 31 - 40 ปี ร้อยละ 24.6 วุฒิกการศึกษาสูงสุดของครูส่วนใหญ่มีวุฒิ ป.กศ.ชั้นสูงหรือเทียบเท่ามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 39.6 รองลงมาคือวุฒิปริญญาตรีหรือเทียบเท่า ร้อยละ 29.9 ครูส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการทำงาน 1 - 5 ปี ร้อยละ 44.0 รองลงมาคือประสบการณ์ในการทำงาน 6 - 10 ปี ร้อยละ 25.4 มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในจังหวัดอื่นมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 46.3 รองลงมาคือมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในอำเภอเดียวกับที่โรงเรียนตั้งอยู่ ร้อยละ 33.5 และครูส่วนใหญ่เริ่มรับราชการที่โรงเรียนนี้เป็นแห่งแรก ร้อยละ 53.0 และรองลงมาคือย้ายหรือโอนมาจากโรงเรียนอื่น ร้อยละ 44.8

ในด้านงานพิเศษที่ครูทำนอกเหนือจากการสอน พบว่า ครูส่วนใหญ่ทำงานกิจกรรมนักเรียน ร้อยละ 49.3 รองลงมาทำงานธุรการ ร้อยละ 28.9 การช่วยงานพิเศษในชุมชน ครูส่วนใหญ่เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมของชุมชนมากที่สุด ร้อยละ 66.4 รองลงมาเป็นผู้ดูแลชาวบ้าน ร้อยละ 20.9 เมื่อพิจารณาจำนวนชั่วโมงที่สอนต่อสัปดาห์ครูส่วนใหญ่มีจำนวนชั่วโมงที่สอน 21 - 25 ชั่วโมง ร้อยละ 47.8 รองลงมาสอนมากกว่า 25 ชั่วโมง ร้อยละ 26.3 และจำนวนชั่วโมงต่อสัปดาห์ที่ครูทำงานพิเศษในโรงเรียน ครูส่วนใหญ่ทำงานพิเศษ 1 - 5 ชั่วโมง ร้อยละ 58.2 รองลงมาใช้เวลาทำงานพิเศษ 6 - 10 ชั่วโมง ร้อยละ 21.6

1.3 สถานภาพทั่วไปของครูประถมศึกษาโรงเรียนนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน สรุปได้ว่า ครูโรงเรียนนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจนทั้งหมด 238 คน เป็นชาย 95 คน คิดเป็นร้อยละ 39.9 เป็นหญิง 143 คน คิดเป็นร้อยละ 60.1 อายุของครูส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 21 - 30 ปี ร้อยละ 63.4 รองลงมาคืออายุระหว่าง 31 - 40 ปี ร้อยละ 21.0 วุฒิกการศึกษาสูงสุดของครูส่วนใหญ่มีวุฒิปริญญาตรีหรือเทียบเท่ามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 41.2 รองลงมาคือวุฒิ ป.กศ.ชั้นสูงหรือเทียบเท่า ครูส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการทำงาน 1 - 5 ปี ร้อยละ 46.7 รองลงมาคือประสบการณ์ในการทำงาน 6 - 10 ปี ร้อยละ 23.1 มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในอำเภอเดียวกับที่โรงเรียนตั้งอยู่มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 41.2 รองลงมาคือมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในจังหวัดอื่น ร้อยละ 39.5 และครูส่วนใหญ่ย้ายหรือโอนมาจากโรงเรียนอื่นมาก

ที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50.3 รองลงมาเริ่มรับราชการที่โรงเรียนนี้เป็นแห่งแรก ร้อยละ 48.3

ในคํานงานพิเศษที่ทํานอกเหนือจากการสอน ครูส่วนใหญ่ทํางานกิจกรรมนักเรียน ร้อยละ 42.0 รองลงมาทํางานธุรการ ร้อยละ 30.7 การชวยงานพิเศษในชุมชนครูส่วนใหญ่เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมของชุมชน ร้อยละ 32.4 รองลงมาไม่เคยชวยงานพิเศษในชุมชนเลย ร้อยละ 27.3 เมื่อพิจารณาจำนวนชั่วโมงที่สอนต่อสัปดาห์ ครูส่วนใหญ่มีจำนวนชั่วโมงที่สอน 21 - 25 ชั่วโมง ร้อยละ 39.5 รองลงมาสอนมากกว่า 25 ชั่วโมง ร้อยละ 27.3 และจำนวนชั่วโมงต่อสัปดาห์ที่ครูทํางานพิเศษในโรงเรียนส่วนใหญ่ครูทํางานพิเศษ 1 - 5 ชั่วโมง ร้อยละ 64.3 รองลงมาทํางานพิเศษ 6 - 10 ชั่วโมง ร้อยละ 13.9

เมื่อพิจารณาจำนวนชั่วโมงที่สอนต่อสัปดาห์ ครูส่วนใหญ่ ร้อยละ 39.5 มีจำนวนชั่วโมงที่สอน 21 - 25 ชั่วโมง รองลงมา ร้อยละ 27.3 สอนมากกว่า 25 ชั่วโมง

และจำนวนชั่วโมงต่อสัปดาห์ที่ครูทํางานพิเศษในโรงเรียนส่วนใหญ่ ร้อยละ 64.3 ทํางานพิเศษ 1 - 5 ชั่วโมง รองลงมา ร้อยละ 13.9 ทํางานพิเศษ 6 - 10 ชั่วโมง

2. บทบาทของครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทยากจน ในการพัฒนาชุมชนในคํานต่าง ๆ พบว่า

การรับรู้ของครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทยากจนเกี่ยวกับบทบาทของครูในการพัฒนาชุมชน รวมทุกคํานอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.17$) เมื่อพิจารณาในแต่ละคําน ครูรับรู้ว่บทบาทคํานที่ครูปฏิบัติมากที่สุด คือคํานสังคมนาและวัฒนธรรม รองลงมาคือ คํานสาธารณสุข คํานการเมืองการปกครอง คํานการศึกษา และคํานเศรษฐกิจและอาชีพ

เมื่อแยกพิจารณารายละเอียดของกิจกรรมในแต่ละด้าน พบว่า

1. ด้านการศึกษาโดยส่วนรวม พบว่า ครูรับรู้ว่าได้ปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ครูรับรู้ว่ามีบทบาทที่ครูปฏิบัติมากที่สุดคือ จัดสนับสนุนให้มีแหล่งบริการข่าวสารทางด้านการวิจัย รวบรวมบริการแนะแนวการศึกษาและอาชีพแก่นักเรียนและประชาชน

2. ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ โดยส่วนรวม พบว่า ครูรับรู้ว่าได้ปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ครูรับรู้ว่ามีบทบาทที่ครูปฏิบัติมากที่สุดคือ จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความรู้เรื่องสหกรณ์ เช่น จัดสหกรณ์ร้านค้าในโรงเรียน เพื่อให้ นักเรียนฝึกและเป็นแบบอย่างแก่ประชาชน รวบรวมคือ ส่งเสริมและเป็นตัวอย่างที่ดีในการปลูกฝังสวนครัวแก่นักเรียนและประชาชนโดยส่วนรวม

3. ด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยส่วนรวม พบว่า ครูรับรู้ว่าได้ปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ครูรับรู้ว่ามีบทบาทที่ครูปฏิบัติมากที่สุดคือ จัดกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันลอยกระทง วันกตัญญู ฯลฯ รวบรวมคือ ร่วมกับประชาชนประกอบกิจกรรมในวันสำคัญ เช่น วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันลอยกระทง วันสงกรานต์ ฯลฯ

4. ด้านสุขภาพอนามัย โดยส่วนรวม พบว่า ครูรับรู้ว่าได้ปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ครูรับรู้ว่ามีบทบาทที่ครูปฏิบัติมากที่สุดคือ ประสานงานกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการบริการให้ภูมิคุ้มกันโรคกับเด็ก และกระตุ้นภูมิคุ้มกันโรคในเด็กแรกเข้าเรียนชั้นประถมศึกษา รวบรวมคือ ประสานงานกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการบริการป้องกันโรคติดต่อแก่นักเรียนและประชาชน

5. ด้านการเมืองการปกครอง โดยส่วนรวม พบว่า ครูรับรู้ว่าได้ปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ครูรับรู้ว่ามีบทบาทที่ครูปฏิบัติมากที่สุดคือ เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขแก่นักเรียนและประชาชน รวบรวมคือ แนะนำให้ประชาชนรู้จักใช้สิทธิของบุคคลจิตใจในการเลือกผู้นำ ผู้แทนกลุ่ม หรือผู้แทนราษฎร โดยพิจารณาคูณสมบัติที่เหมาะสม

3. ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทยากจน

3.1 ปัญหาและอุปสรรค ที่ครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทยากจนประสบในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนในค้ำต่าง ๆ ได้แก่

3.1.1 ปัญหาค้ำงบประมาณ เป็นปัญหาที่ครูประสบมากเป็นอันดับแรกในเรื่องขาดงบประมาณที่จะใช้สนับสนุนโดยการออกไปพัฒนาชนบท และขาดวัสดุอุปกรณ์ที่เป็นเครื่องมือส่งเสริมและสนับสนุนวิชาชีพของชุมชน รองลงมาการจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาชุมชนไม่เหมาะสม

3.1.2 ปัญหาค้ำสิ่งแวดลอม เป็นปัญหาที่ครูประสบในระดับปานกลาง และเป็นปัญหาอันดับสองในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครู ปัญหาที่ประสบมากที่สุด คือ เป็นท้องถิ่นขาดแคลนทรัพยากร เช่น แหล่งน้ำ ที่ดินที่เหมาะสมกับการเกษตร ป่าไม้ าลา. รองลงมา เส้นทางคมนาคมไม่สะดวก

3.1.3 ปัญหาค้ำตัวบุคคล เป็นปัญหาที่ครูประสบในระดับปานกลาง และเป็นปัญหาอันดับสามในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครู ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับประชาชน ปัญหาที่ประสบมากที่สุด คือ ประชาชนมีความยากจนหรือมีรายได้ต่ำ รองลงมาประชาชนในชุมชนมีระดับความรู้แตกต่างกัน ส่วนปัญหาเกี่ยวกับตัวครู ปัญหาที่ประสบมากที่สุด คือ ครูมีเวลาไม่เพียงพอที่จะให้บริการแก่ประชาชน รองลงมา คือ ครูขาดความรู้ความสามารถที่จะให้บริการแก่ชุมชน เช่น ขาดความรู้ ความถนัดในวิชาชีพที่จะแนะนำแก่ประชาชนในชุมชน

3.2 ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหา เกี่ยวกับการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทยากจน สรุปได้ดังนี้

3.2.1 ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาค้ำบุคคล

ก. ประชาชน สรุปได้ว่า ควรมีการอบรมวิชาชีพหรืองานพิเศษให้ประชาชนทำ เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ และควรมีการพัฒนาประชาชน

ให้มีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง มีความซื่อสัตย์ และรู้จักช่วยเหลือตนเอง ตลอดจนพัฒนาค่านิยมจิตใจ เพื่อให้ประชาชนเลิกหลงใหลในอบายมุข เห็นความสำคัญของการพัฒนาในการอยู่ร่วมกัน เห็นประโยชน์ของการรวมกลุ่มพัฒนา รู้จักเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และปลุกฝังให้รักและภูมิใจในท้องถิ่นของตน ตลอดจนส่งเสริมให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้

ข. ครู สรุปได้ว่า ควรจัดอบรมให้ครูมีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนและจัดอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ครูตื่นตัวอยู่เสมอ ตลอดจนกำหนดขอบข่าย แนวทางของครูที่จะใช้ในการพัฒนาชุมชนให้ชัดเจน ควรปรับปรุงสวัสดิการแก่ครูในค่าน เบี้ยเลี้ยง และค่าพาหนะในการเดินทาง และยกย่องชมเชยครูนักพัฒนาเพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงาน ควรมีการประชาสัมพันธ์ที่ดี ครูควรจะเป็นแบบอย่างที่ดีในการ ลด ละ เลิก อบายมุข และมีความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนเพื่อจะได้ทราบสภาพปัญหาที่แท้จริง

3.2.2 ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาค้นงบประมาณ สรุปได้ว่า ควรจัดงบประมาณให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการของชุมชน โดยมีการสำรวจสภาพก่อนจะจัดสรรงบประมาณให้ และควรจัดอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนควรเพิ่มงบประมาณพิเศษในเขตท้องถิ่นชนบทให้มากขึ้น

4. ผลการเปรียบเทียบบทบาทของครูประถมศึกษาโรงเรียนในโครงการและนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน ในการพัฒนาชุมชน พบว่า

ครูประถมศึกษาโรงเรียนในโครงการและนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน รับรู้เกี่ยวกับบทบาทของครูในการพัฒนาชุมชนรวมทุกด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ทุกด้าน คือด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านสุขภาพอนามัย และด้านการเมืองการปกครอง

เมื่อแยกพิจารณารายละเอียด ผลการเปรียบเทียบกิจกรรมในแต่ละด้านพบว่า

1. ด้านการศึกษา การรับรู้ของครูประถมศึกษาโรงเรียนในโครงการและโรงเรียนนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน เกี่ยวกับบทบาทของครูในการพัฒนาชุมชนด้านการศึกษาแตกต่างกันทุกกิจกรรม บทบาทเหล่านี้ครูโรงเรียนในโครงการมีบทบาทมากกว่าครูโรงเรียนนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจนทุกกิจกรรม
2. ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ การรับรู้ของครูประถมศึกษาโรงเรียนในโครงการและโรงเรียนนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจนเกี่ยวกับบทบาทของครูในการพัฒนาชุมชน ด้านเศรษฐกิจและอาชีพแตกต่างกันทุกกิจกรรม บทบาทเหล่านี้ครูโรงเรียนในโครงการมีบทบาทมากกว่าครูโรงเรียนนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจนทุกกิจกรรม
3. ด้านสังคมและวัฒนธรรม การรับรู้ของครูประถมศึกษาโรงเรียนในโครงการและโรงเรียนนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจนเกี่ยวกับบทบาทของครูในการพัฒนาชุมชนด้านสังคมและวัฒนธรรม แตกต่างกันทุกกิจกรรม บทบาทเหล่านี้ครูโรงเรียนในโครงการมีบทบาทมากกว่าครูโรงเรียนนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจนทุกกิจกรรม
4. ด้านสุขภาพอนามัย การรับรู้ของครูประถมศึกษาโรงเรียนในโครงการและโรงเรียนนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจนเกี่ยวกับบทบาทของครูในการพัฒนาชุมชน ด้านสุขภาพอนามัย แตกต่างกันทุกกิจกรรม บทบาทเหล่านี้ครูโรงเรียนในโครงการมีบทบาทมากกว่าครูโรงเรียนนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจนทุกกิจกรรม
5. ด้านการเมืองการปกครอง การรับรู้ของครูประถมศึกษาโรงเรียนในโครงการและโรงเรียนนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจนเกี่ยวกับบทบาทของครูในการพัฒนาชุมชน ด้านการเมืองการปกครอง แตกต่างกันทุก

กิจกรรม บทบาทเหล่านี้ครูโรงเรียนในโครงการมีบทบาทมากกว่าครูโรงเรียนนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจนทุกกิจกรรม

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยทำให้ทราบข้อเท็จจริง ซึ่งควรจะนำมาอภิปรายดังต่อไปนี้

1. ผลจากการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทยากจน ในการพัฒนาชุมชนตามการรับรู้ของตนเองรวมทุกค่าน พบว่า ครูรับรู้ว่าได้ปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.17$) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สะอาด พงอินทร์ (2527: 142) ที่พบว่า ครูและผู้บริหารการศึกษารับรู้ว่ามี การปฏิบัติงานจริงในการพัฒนาชุมชนรวมทุกค่านอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการและนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน เนื่องจากโครงการได้ดำเนินงานมาแล้วระยะหนึ่ง ทำให้ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นได้มีการแก้ไขประกอบกันไปตามแผนพัฒนาการศึกษา ระยะที่ 5 ต้องการให้โรงเรียนทุกโรงเรียนเป็นโรงเรียนชุมชน ซึ่งจะต้องมีหน้าที่ให้การศึกษาและบริการชุมชน จึงทำให้ครูมีความพร้อมในการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง

เมื่อพิจารณาถึงบทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูแต่ละค่าน ปรากฏผลดังต่อไปนี้

บทบาทในการพัฒนาชุมชน ค่านการศึกษา โดยส่วนรวม ครูรับรู้ว่าได้ปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กิจกรรมข้อที่ครูรับรู้ว่าได้ปฏิบัติมากที่สุดคือ จัดสนับสนุนให้มีแหล่งบริการข่าวสารทางบ้านวิชาการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สะอาด พงอินทร์ (2527: 154) ที่พบว่า ครูรับรู้ว่ามี การปฏิบัติงานจริงในการพัฒนาชุมชนค่านการศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง และกิจกรรมที่ครูรับรู้ได้ปฏิบัติมากที่สุดคือ การจัดบริการข่าวสารให้กับนักเรียนและประชาชนในหมู่บ้าน ซึ่งในเรื่องการบริการเผยแพร่ข่าวสารนั้นจากผลการสัมมนาเรื่อง บทบาทของครูในการพัฒนาชนบท (สมาคมศิษย์เกามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย 2527: 4) ได้เสนอแนะว่า "ครูประจำการควรมีบทบาทมากขึ้นในการเผยแพร่ข่าวสาร ความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่นักเรียนและประชาชนทั่วไปให้เพิ่มพูนขึ้น"

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในท้องถิ่นชนบท ครูเป็นผู้ที่ชาวบ้านเคารพนับถือและเป็นผู้ที่มีการศึกษาคดีที่สุดในหมู่บ้าน ตลอดจนครูมักจะไปติดต่อกองราชการกับทางอำเภออยู่เป็นประจำ จึงทำให้ครูเป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์ ดังนั้นครูจึงมีโอกาสดังกล่าวที่จะจัดแหล่งบริการข่าวสารเพื่อเผยแพร่ความรู้และข่าวสารต่าง ๆ แก่นักเรียนและประชาชนดีที่สุดในท้องถิ่นจึงทำให้ครูมีโอกาสและมีบทบาทในการปฏิบัติกิจกรรมในท้องถิ่นมาก

บทบาทในการพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจและอาชีพ โดยส่วนรวมครูรับรู้ว่าครูได้ปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กิจกรรมที่ครูรับรู้ว่าได้ปฏิบัติมากที่สุดคือ จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความรู้เรื่องสหกรณ์ เช่น จัดสหกรณ์ร้านค้าในโรงเรียน เพื่อให้ให้นักเรียนฝึกและเป็นแบบอย่างแก่ประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จารุวรรณ วัฒนกุล (2526: 99) ที่พบว่า กิจกรรมที่มีการปฏิบัติมากในการพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจ คือ การจัดสหกรณ์ร้านค้าในโรงเรียน เพื่อเป็นแบบอย่างแก่นักเรียนและประชาชนทั่วไป ทั้งนี้อาจเนื่องจาก... ปัจจุบันกระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมงานสหกรณ์โดยจัดให้มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับเรื่องสหกรณ์ในโรงเรียนประถมศึกษา มัธยมศึกษา และการศึกษานอกโรงเรียน อีกทั้งยังส่งเสริมให้มีการจัดตั้งร้านฝึกการสหกรณ์หรือที่เรียกว่า "ร้านสหการ" เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนและครู ตลอดจนผู้ปกครองได้ฝึกหัดการดำเนินงานสหกรณ์... (วีรยุทธ วิเชียรโชติ และ นवलเพ็ญ วิเชียรโชติ 2528: 4) ประกอบกับจากการสัมภาษณ์ครูที่ดำเนินงานสหกรณ์ในโรงเรียน ซึ่งครูได้กล่าวถึงงานสหกรณ์โรงเรียนไว้ว่า "งานสหกรณ์เป็นการร่วมมือระหว่างคณะครูและนักเรียน ทั้งยังเป็นการฝึกการดำเนินงานสหกรณ์ให้นักเรียน ทำให้ผู้รับบริการได้ซื้อสินค้าในราคาถูกลงกว่าท้องตลาดและเกิดความสะดวกแก่ผู้รับบริการ ตลอดจนถึงสิ้นปีมีการปันผลกำไรทำให้ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี" จะเห็นได้ว่าบทบาทดังกล่าวเป็นบทบาทที่ครูสามารถปฏิบัติได้ในระดับมาก

ผลการวิจัยด้านเศรษฐกิจและอาชีพที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ การจัดนิทรรศการแนะนำอาชีพที่เหมาะสมในท้องถิ่น เป็นกิจกรรมที่ครูรับรู้ว่าได้ปฏิบัติน้อยที่สุด ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากโรงเรียนยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถที่จะให้ความรู้แนะนำในค่านอาชีพ โดยส่วนใหญ่จะมีบุคลากรที่มีความรู้ด้านวิชาสามัญเท่านั้น ซึ่งสอดคล้อง

กับงานวิจัยของ ปรีชา นิพนธ์พิทยา (2523: 94) ที่พบว่า ปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การดำเนินงานโรงเรียนชุมชนไม่ประสบผลสำเร็จก็คือ ขาดครูสอนวิชาชีพ ประกอบกับการวิจัยที่พบว่า ครูในเขตพื้นที่ชนบทยากจนส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในจังหวัดอื่นมากที่สุด คือร้อยละ 42.0 และครูจำนวนมากที่สุด คือร้อยละ 45.7 มีประสบการณ์ในการทำงานน้อยที่สุด 1 - 5 ปี (ดูตารางที่ 4) เหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ครูขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพปัญหาความจำเป็นและความต้องการเกี่ยวกับอาชีพของคนในชุมชนอย่างแท้จริง รวมทั้งตัวครูมีประสบการณ์ในการทำงานน้อย นอกจากนี้กิจกรรมดังกล่าวมีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงอยู่แล้ว ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้มีความสามารถและความชำนาญในการให้คำแนะนำและช่วยเหลือในด้านอาชีพอันเป็นหน้าที่หลักของหน่วยงานเหล่านี้อยู่แล้ว เช่น หน่วยงานทางการเกษตร และหน่วยงานของกรมการพัฒนาชุมชน ดังนั้นจึงทำให้ครูมีบทบาทในการปฏิบัติกิจกรรมดังกล่าวน้อย ซึ่งในเรื่องนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เกี่ยวกับบทบาทในด้านเศรษฐกิจนี้ครูอาจจะเข้าไปมีบทบาท โดยประสานงานกับหน่วยงานอื่นให้มาจัดนิทรรศการวิชาชีพ และมีการให้คำแนะนำความรู้เกี่ยวกับอาชีพที่ควรรู้และเหมาะสมกับท้องถิ่น จะเป็นการช่วยให้ครูมีบทบาทมากขึ้น และก่อให้เกิดประโยชน์กับประชาชนในด้านอาชีพมากยิ่งขึ้น

บทบาทในการพัฒนาชุมชนด้านสังคมและวัฒนธรรมโดยส่วนรวม ครูรับรู้ว่าได้ปฏิบัติอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กิจกรรมที่ครูรับรู้ว่าได้ปฏิบัติมากที่สุด คือ จัดกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันลอยกระทง วันกฐิน ฯลฯ และร่วมกับประชาชนประกอบกิจกรรมในวันสำคัญ เช่น วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันลอยกระทง วันสงกรานต์ ฯลฯ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สะอาด พงอินทร์ (2527: 157) ที่พบว่า กิจกรรมพัฒนาชุมชนด้านสังคมวัฒนธรรมในเรื่องการร่วมมือกับประชาชนประกอบกิจกรรมประเพณี และวัฒนธรรม เช่น วันเข้าพรรษา วันลอยกระทง และวันสงกรานต์ และการร่วมมือกับผู้ปกครองจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทิตของนักเรียนที่มีต่อผู้มีพระคุณในวันสำคัญ เช่น วันไหว้ครู วันแม่ เป็นต้น เป็นกัน เป็นกิจกรรมที่ครูและผู้บริหารการศึกษารับรู้ว่าการปฏิบัติมากที่สุด ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521

ได้กำหนดให้มีการเรียนการสอนเกี่ยวกับวันสำคัญทางศาสนา (กระทรวงศึกษาธิการ 2525: 101) ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่โดยตรงของครูในด้านการเรียนการสอน ประกอบกับกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อ ซึ่งชาวชนบทส่วนใหญ่มีความเชื่อและนับถือศาสนาพุทธเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงทำให้กิจกรรมดังกล่าวได้รับความสนใจและความร่วมมือจากประชาชนและยังมีความต้องการให้บุตรหลานของตนเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาด้วย ดังผลงานวิจัยของ สอนอง สุวรรณวงศ์ (2519: 100 - 101) ซึ่งทำการวิจัยเรื่อง บทบาทและความต้องการของชุมชนเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา วิชาการขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา ที่พบว่า กลุ่มกรรมการการศึกษา กลุ่มสมาชิกสภาตำบล และประชาชนทั่วไปต้องการให้นักเรียนได้ร่วมพิธีทางศาสนา และร่วมกิจกรรมของวัดอย่างใกล้ชิด จะเห็นได้ว่ากิจกรรมเหล่านี้ได้รับความร่วมมือจากประชาชนมาก ดังนั้นครูจึงมีการปฏิบัติกิจกรรมเหล่านี้มากตามไปด้วย

ผลการวิจัยในค่านิยมและวัฒนธรรมเป็นที่น่าสังเกตว่า บทบาทในค่านิยมและวัฒนธรรมเป็นบทบาทที่ครูปฏิบัติมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สะอาด พองอินทร์ (2527: 142) ที่พบว่า ครูรับรู้บทบาทที่ครูปฏิบัติมากที่สุดคือ บทบาทค่านิยมและวัฒนธรรม ซึ่งบทบาทดังกล่าวครูนับว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญยิ่งดังที่ สุจริศ เพียรชอบ ได้สรุปว่า ครูควรมีบทบาทดังนี้... "ครูควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการถ่ายทอดวัฒนธรรม แนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมอันดีงามของไทย ตลอดจนการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม ซึ่งการถ่ายทอดวัฒนธรรมอาจทำได้โดย สอนในชั้นเรียน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในโรงเรียนและน่านักเรียนไปร่วมกิจกรรมในชุมชน เพื่อเป็นประโยชน์แก่ชุมชนที่อาศัยอยู่..." ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโรงเรียนเป็นสถาบันหลักในสังคมที่มีหน้าที่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่เด็กเรียนและชุมชน โดยมีครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่ชุมชน ประกอบกับครูเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้การเคารพนับถือ และเป็นผู้นำกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่สำคัญ เพราะวัฒนธรรมแสดงถึงลักษณะเฉพาะของคนในชาติไทยเป็นเครื่องบ่งชี้ความเป็นตัวของตัวเอง แสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีกลมเกลียว (สิทธิชัย ชาติานิติ 2524: 129) ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไป ดังนั้นจากความสำคัญเกี่ยวกับบทบาทของครูดังกล่าว จึงทำให้ครูมีโอกาสปฏิบัติบทบาทในค่านิยม และวัฒนธรรมมาก

บทบาทในการพัฒนาชุมชน ด้านสุขภาพอนามัย โดยส่วนรวมครูรับรู้ว่าจะได้ปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กิจกรรมที่ครูรับรู้ว่าจะได้ปฏิบัติมากที่สุด คือ ประสานงานกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการบริการให้ภูมิคุ้มกันโรคกับเด็ก ซึ่งในเรื่องการประสานงานกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขนั้น เป็นบทบาทที่มีความจำเป็นยิ่งสำหรับครูประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทยากจน ดังที่ ทิพาพร วรณประภา (2524: 4) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูในการแก้ปัญหาด้านสาธารณสุขในชุมชนว่า "ครูอาจจะทำหน้าที่โดยช่วยประสานงานกับหน่วยงานทางค่านามัยหรือสาธารณสุข" ประกอบกับพื้นที่ชนบทยากจน ซึ่งเป็นท้องถิ่นที่ทำการวิจัยนั้น สภาพหมู่บ้านเป็นท้องถิ่นที่ห่างไกลความเจริญขาดแคลนเกือบทุก ๆ ด้าน แต่ในท้องถิ่นดังกล่าวจะมีโรงเรียนซึ่งเป็นสถาบันหลักในท้องถิ่น มีครูที่มีความรู้และอยู่ประจำ จึงมีความคล่องตัว และสามารถติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขได้สะดวกเร็วมากที่สุด อีกทั้งโรงเรียนยังมีความพร้อมในค่านอาคารสถานที่ที่จะเป็นศูนย์กลางในการให้บริการ บทบาทดังกล่าวจึงทำให้ครูเป็นบุคลากรที่สำคัญยิ่งในการแก้ปัญหาด้านสาธารณสุขในชุมชน ดังนั้นบทบาทในด้านการประสานงานกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ทำให้ครูปฏิบัติได้มาก

บทบาทในการพัฒนาชุมชนด้านการเมืองการปกครอง โดยส่วนรวมครูรับรู้ว่าจะได้ปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า กิจกรรมที่ครูรับรู้ว่าจะได้ปฏิบัติมากที่สุด คือ การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขแก่นักเรียนและประชาชน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกิจกรรมดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับการเรียนการสอนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ดังเช่น เป้าหมายข้อหนึ่งของการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตที่กล่าวว่า... เพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจ เลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยให้ตระหนักในหน้าที่รับผิดชอบ ปฏิบัติตามขอบเขตแห่งสิทธิเสรีภาพของตนและของผู้อื่น... (กระทรวงศึกษาธิการ 2525: 107) และสอดคล้องกับสรุปผลการประชุมทางวิชาการของสมาคมผู้บริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย (2527: 15) เรื่อง สังคมไทยต้องการอะไรจากการศึกษาในทางการเมือง ซึ่งผลการสรุปหนึ่งในสามข้อพบว่า ...ควรเน้นในเรื่องการปกครองของไทย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และจะต้องเน้นให้ทุกคนมีความศรัทธาในระบอบประชาธิปไตย พร้อมทั้งจะแก้ปัญหาดังกล่าวโดยวิธีทาง

ประชาธิปไตย ให้เคารพกฎหมาย มีความรับผิดชอบ รู้จักประโยชน์ของส่วนรวม มีเหตุผล รู้แพ้รู้ชนะ เคารพเสียงส่วนมาก ในค่านิยมที่ควรจัดในสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย สามารถจัดได้โดยส่งเสริมประชาธิปไตยในชั้นเรียน โดยมีขอบเขต ระเบียบวินัย ครูจะต้องคอยแนะนำชักจูงและส่งเสริมให้นักเรียนมีการแสดงออกที่ถูกต้อง เช่น การวางแผนงานร่วมกัน ทำงานเป็นหมู่คณะ การฝึกความเป็นระเบียบ การเสียสละ การมีความรับผิดชอบ การเป็นผู้มีวัฒนธรรมอันดีงาม การยอมรับสิทธิของผู้อื่น ฯลฯ" (สิทธิชัย ชาติานิติ 2524: 76) นอกจากนี้ อาจจัดในรูปแบบนักเรียน เพื่อเป็นการฝึกการแบ่งกลุ่มนักเรียนรับผิดชอบงานต่างๆ ในโรงเรียน ซึ่งการจัดกิจกรรมเหล่านี้ครูจะต้องคอยแนะนำเอาใจใส่เพื่อปลูกฝังเยาวชนให้ได้ปฏิบัติเป็นรากฐานที่จะนำไปปฏิบัติอย่างถูกต้องในสังคมต่อไป ดังนั้นจะเห็นได้ว่ากิจกรรมดังกล่าวเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของครูโดยตรง ทำให้ครูสามารถปฏิบัติได้มาก

ผลการวิจัยด้านการเมืองการปกครองที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ การมีส่วนร่วมในการบริหารงานของสภาตำบล ครูรับรู้ว่าได้ปฏิบัติน้อยที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากการบริหารงานของสภาตำบลจะมีคณะกรรมการทำงานโดยนายอำเภอเป็นผู้แต่งตั้งให้ครูคนหนึ่งเป็นตัวแทนเข้าร่วมในคณะกรรมการทำงาน ซึ่งบทบาทของการเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารงานของสภาตำบลเป็นหน้าที่พิเศษนอกเหนือจากหน้าที่หลักของครู โดยครูผู้ได้รับแต่งตั้งจะมีหน้าที่เป็นเลขานุการในสภาตำบล (สำเร็จ แหียงกระโทก และคณะ 2527: 42) จุดบันทึกการประชุมของสภาตำบลและให้คำปรึกษา บทบาทดังกล่าวครูจึงมีส่วนร่วมได้ไม่เต็มที่นัก ประกอบกับผลการวิจัยที่พบว่า การช่วยงานพิเศษของครูในชุมชน มีครูจำนวนน้อย คือร้อยละ 1.1 ที่เป็นตัวแทนในการบริหารงานของสภาตำบล (ดูตารางที่ 4) เหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ครูปฏิบัติกิจกรรมดังกล่าวได้น้อย

2. ผลการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบท และข้อเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหาปรากฏผลดังนี้

จากการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทและข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหามี ปรากฏผล ดังนี้

2.1 ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียน
ประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทยากจน ที่สำคัญ คือ

2.1.1 ปัญหาและอุปสรรคในค่านงบประมาณเป็นปัญหาอันดับแรก
ที่ครูประสบมากที่สุดในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน ปัญหาที่สำคัญคือ ขาดงบประมาณที่จะใช้
สนับสนุนโครงการออกไปพัฒนาชนบท ชาววัสดุอุปกรณ์ที่เป็นเครื่องมือส่งเสริมและสนับสนุน
วิชาชีพของชุมชน ตลอดจนการจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาชุมชนไม่เหมาะสมเกี่ยวกับ
ปัญหาการขาดวัสดุอุปกรณ์ที่เป็นเครื่องมือส่งเสริมและสนับสนุนวิชาชีพของชุมชนนั้น อาจเนื่อง
มาจากหน้าที่หลักของโรงเรียนก็คือ การจัดการเรียนการสอน ซึ่งหลักสูตรประถมศึกษา
2521 นั้น เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาชนบท แต่หลักสูตรที่ใช้ยังขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ (สมาคม
ศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และสมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย 2517: 17)
นอกจากนี้การจัดสรรงบประมาณที่จัดมาให้ไม่เหมาะสม ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากงบประมาณ
บางสิ่งบางอย่างที่จัดให้มิได้คำนึงถึงความต้องการ ของชุมชนและสอดคล้องกับสภาพของชุมชน
แต่จัดเพราะเป็นนโยบายของกระทรวงที่ต้องการจัดให้ มี เช่น การจัดสรรงบประมาณในค่าน
หอกระจายข่าว ให้มีเครื่องขยายเสียง เทป ฯลฯ เป็นวัสดุที่ไม่สามารถนำไปใช้ในบางท้องถิ่น
ได้ เพราะท้องถิ่นในบางแห่งยังไม่มีไฟฟ้าใช้ ทำให้เกิดการสูญเปล่า จะเห็นว่าครูจะต้อง
ประสบปัญหาการขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์และปัญหาการจัดสรรงบประมาณแล้ว ครูก็ยังประสบ
ปัญหาในค่านการขาดแคลนงบประมาณซึ่งเป็นปัญหาสำคัญอีกด้วย ทั้งนี้เนื่องจากกระทรวง
ศึกษาธิการได้กำหนดบทบาทให้ทุกโรงเรียนเป็นโรงเรียนชุมชน เพิ่มบทบาทในการบริการ
ชุมชน โดยมีได้จัดสรรงบประมาณเพิ่มให้ย่อมเกิดปัญหาอย่างมากเพราะเนื่องจากการที่กอง
วิชาการ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2526: 1 - 9) รายงาน
การประเมินโครงการปรับปรุงโรงเรียนประถมศึกษาให้เป็นโรงเรียนชุมชน พ.ศ. 2524
โดยสรุปผลได้ว่า ในจำนวนปัญหาที่สำคัญ 11 ประการพบว่า ปัญหาค่านงบประมาณเป็นอัน
ดับ 2 รองจากปัญหาการขาดบุคลากรด้านอาชีพต่าง ๆ ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการดำเนินงาน
งานของโรงเรียนชุมชน จะเห็นว่าปัญหาในการขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ และขาดงบประมาณ
ซึ่งเป็นปัญหาเดิมอยู่แล้วก็คงประสบมากขึ้น ซึ่งปัญหาคงกล่าวไ้มีผู้วิจัยหลายท่านได้ค้นพบ
ก่อนหน้านี้ว่าปัญหาค่านทุนทรัพย์ และการขาดงบประมาณในการซื้อวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ นั้น

เป็นอุปสรรคสำคัญของงานบริการ และพัฒนาชุมชนของสถานการศึกษาคือ
 เจริญ โภคผล (2508: 137) ปรีชา นิพนธ์พิทยา (2523: 93 - 101)
 วรณี ทองดี (2523: 109) สงัด มิตกิตติ (2525: 61 - 68)
 จารุวรรณ วันณกุล (2526: 107) และสะอาค พงอินทร์ (2527: 169) ซึ่งปัญหา
 ดังกล่าวเป็นสิ่งที่รัฐบาลและนักวิชาการให้ความสนใจและควรรหาวิธีการแก้ไขให้ดีที่สุด

2.1.2 ปัญหาบ้านสิ่งแวดล้อม เป็นปัญหาที่ครูประสบในระดับ
 ปานกลาง และเป็นปัญหาอันดับที่สองในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครู ปัญหาที่สำคัญคือ

ปัญหาของท้องถิ่นที่ขาดแคลนทรัพยากร เช่น แหล่งน้ำ ที่ดินที่เหมาะสมกับการเกษตร
 ป่าไม้ ฯลฯ เป็นปัญหาที่สำคัญของครูในการพัฒนาชุมชน เนื่องจากปัญหาในเรื่องนี้นับว่า
 เป็นปัญหาสำคัญอย่างยิ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพราะเนื่องจากสภาพภูมิประเทศ
 ไม่เหมาะสม กล่าวคือ ดินส่วนใหญ่เป็นดินหิน ดินปนทราย และดินแข็ง ซึ่งเก็บความ
 ชุ่มชื้นไว้ไม่ได้ และมีความสมบูรณ์ทางอาหารแก่พืชต่ำ ส่วนในค่านแหล่งน้ำนั้นนับว่ามี
 ความรุนแรงเป็นทวีคูณ ถึงแม้จะมีระบบการชลประทาน แต่ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหา
 การขาดแคลนน้ำในภาคอีสานได้ ระดับที่น่าพอใจนัก (โฆสิต บันเปี่ยมมรรษ 2523: 9)
 รวมทั้งป่าไม้ที่ถูกทำลายลงอย่างสูง เพราะการสร้างทางหลวงแผ่นดินบุกเบิกเข้าไปใน
 พื้นที่ใหม่ ทำให้ประชาชนอพยพเข้าไปทำการบุกเบิกป่าไม้ โดยเฉพาะค่าน้ำลำธารเพื่อ
 ทำการเพาะปลูกเป็นการถาวรจำนวนมากติดต่อกันนาน จึงทำให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
 ประสบกับความขาดแคลนดังกล่าว ซึ่งปัญหาในเรื่องนี้จะเกี่ยวข้องกับชีวิต และความเป็น
 อยู่ของประชาชนจึงเป็นสิ่งที่ควรจะรีบแก้ไขอย่างเร่งด่วน เพื่อให้ปัญหานี้คลี่คลายลง เมื่อ
 ประชาชนมีความอยู่ดีกินดีก็จะทำให้การพัฒนาชุมชนได้ผลดีตามมา

ปัญหาต่อไปคือ ปัญหาเส้นทางคมนาคมไม่สะดวก ปัญหานี้จากการพิจารณา
 คำตอบจากแบบสอบถามปลายเปิด ครูส่วนใหญ่ได้กล่าวถึงอุปสรรคในการเดินทางว่า
 ถนนส่วนใหญ่เป็นดินลูกรัง การติดต่อกะหว่างหมู่บ้านลำบากมากโดยเฉพาะฤดูฝนประกอบ
 กับโรงเรียนบางแห่งอยู่ไกลชุมชนไม่ได้อยู่ที่ศูนย์กลางของชุมชน ดังนั้นสภาพเส้นทาง
 คมนาคมจึงเป็นปัญหาในการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ
 จารุวรรณ วันณกุล (2526: 107) ที่พบว่า โรงเรียนบางแห่งตั้งอยู่ไกลชุมชนเมือง
 ถนนที่ใช้ติดต่อกะหว่างอำเภอและเชื่อมกับตัวอำเภอเป็นถนนลูกรังไม่สามารถเดินทางด้วย

รถยนต์ได้ในฤดูฝน และในฤดูแล้งจะเต็มไปด้วยฝุ่นละอองที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพผู้สัญจร และบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ริมถนน จากสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้บริหารที่เป็นเจ้าหน้าที่ระดับสูงที่เกี่ยวข้องในค่านี้อาจจะต้องมีส่วนเข้าไปแก้ไขให้เพื่อจะขจัดสภาพปัญหาเหล่านี้ให้หมดไป

การขาดการประสานงานของหน่วยราชการ ในการประสานแผน ประสานกิจกรรม และเวลาในการทำงานในการพัฒนาชุมชน ปัญหาในเรื่องนี้อาจเนื่องมาจากที่ทำงานเป็นตัวแทนของกระทรวงต่าง ๆ ต่างก็ยึดนโยบายของกรมและกระทรวงเจ้าสังกัดเป็นหลัก มิได้ยึดถึงผลที่จะเกิดจากการพัฒนา ซึ่งในเรื่องนี้ บรรจง ชูสกุลชาติ (อ้างใน การประชุมสัมมนาทางวิชาการ จัดโดยสมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และสมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย 2527: 75) "การประสานในเมืองไทย เป็นอย่างนี้ คือแทนที่เขาจะเอางานมาประสานกับเรากลับเอาคนมาประสานกัน เพราะฉะนั้น การประสานงานจะเกิดได้ก็ถ้าคนนั้นมีประสบการณ์ร่วมกันมาก่อน เป็นพี่น้องกันมาก่อน เป็นเพื่อนฝูงกันมาก่อนแล้ว ไปเป็นหัวหน้าด้วยกันแล้วประสานได้ดี นี่ลักษณะแบบนี้เราประสานคนไม่ใช่ประสานงาน" ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปรีชา นิพนธ์พิทยา (2523: 101) ที่พบว่า ปัญหาในการพัฒนาชุมชนเป็นเพราะขาดความร่วมมือและประสานงานจากหน่วยราชการอื่น ๆ ดังนั้นในการประสานงานควรมีนโยบายและมาตรการที่ชัดเจน เพื่อให้การประสานงานเกิดผลดี

2.1.3 ปัญหาความสัมพันธ์บุคคล เป็นปัญหาที่ครูประสบในระดับปานกลาง และเป็นปัญหาอันดับที่ 3 ในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครู ปัญหาที่สำคัญคือ

ก. ปัญหาความสัมพันธ์ประชาชน

ปัญหาเกี่ยวกับประชาชนยากจนหรือมีรายได้น้อยต่ำเป็นปัญหาและอุปสรรคของครูในการพัฒนาชุมชน ปัญหานี้เป็นปัญหาสำคัญที่สุดประการหนึ่งเพราะเป็นปัญหาในระดับชาติที่มีจวบจนได้มีนโยบายเน้นหนักในการพัฒนาพื้นที่ยากจนใน 38 จังหวัด

ของประเทศ ซึ่งมีประชากรกว่า 10 ล้านคนอาศัยอยู่ โดยมีเป้าหมายพัฒนาคนให้สามารถพึ่งตนเองและช่วยเหลือตนเองได้ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ท้องที่ที่เป็นที่ตั้งโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง อยู่ในเขตพื้นที่ชนบทยากจนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นภาคที่มีระดับความยากจนรุนแรงมากกว่าภาคอื่น (โฆษิต บันเปี่ยมวิษุ 2523: คำนำ) ดังนั้น ปัญหานี้จึงเป็นปัญหาในระดับมากที่ควรจะเร่งแก้ไขอย่างเป็นระบบ เพราะหากจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาใด ๆ แล้วหากไม่แก้ไขเรื่องเศรษฐกิจก่อนเรื่องอื่นก็จะไม่สามารถกระทำได้ เพราะทราบดีที่ประชาชนยังยากจน ปัญหาลูกโซ่อื่น ๆ คือ ความไม่รู้ เจ็บป่วย และเฉื่อยช้าก็จะตามมา ข้อค้นพบนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ทนงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ (2519: 67) ที่พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน มักจะใช้เวลาประกอบอาชีพหารายได้เลี้ยงครอบครัว ไม่สนใจต่อกิจกรรมทางการศึกษาของโรงเรียน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชวิศ ทันโทภาส (2521: 88) ที่พบว่า คณะกรรมการโรงเรียนยังมีฐานะยากจน ซึ่งเป็นอุปสรรคทำให้ไม่สามารถร่วมมือและช่วยเหลือในการจัดการศึกษาเพื่อบริการชุมชนของสถาบันการศึกษาได้

ประชาชนในชุมชนมีระดับความรู้แตกต่างกัน ซึ่งเป็นปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาประเทศเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะปัญหานี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับประชากรในเขตชนบททั่วโลก ซึ่งประเทศไทยมีความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขปัญหานี้ โดยปัจจุบันกรมการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้ร่วมมือกันในโครงการรณรงค์ผู้ไม่รู้หนังสือเพื่อลดอัตราผู้ไม่รู้หนังสือลงให้มากที่สุด แสดงว่าปัญหานี้เป็นปัญหาที่สำคัญที่จะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศเพราะการไม่รู้หนังสือหรือการอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ จะทำให้ประชาชนที่มีสภาพเหล่านี้ขาดโอกาสที่จะพัฒนาตนเองได้ ไพรัตน์ เคะชรินทร์ (2524: 209) ได้กล่าวว่า การที่ประชาชนขาดการแสวงหาความรู้ ก็จะทำให้ประชาชนมีความคิดไม่ทันต่อเหตุการณ์และไม่มีความรู้ในเชิงเศรษฐกิจ จึงมักถูกเอาเปรียบจากนายทุนได้ง่าย ดังนั้นปัญหานี้จึงควรเร่งแก้ไขเพื่อที่จะให้ประชาชนมีความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ เพื่อที่จะนำไปแสวงหาความรู้ในค่านอื่น ๆ ต่อไป

การขาดความร่วมมือ สนับสนุนจากประชาชนในชุมชนเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ปัญหานี้เป็นปัญหาที่ควรให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพราะเป็นอุปสรรคสำคัญยิ่งในการพัฒนาชุมชน เพราะการพัฒนาชุมชนจะต้องอาศัยความร่วมมือและสนับสนุนจากประชาชนจึงจะเกิดผลดี การที่โรงเรียนไม่ได้รับความสนับสนุนจากประชาชนนั้น อาจจะเป็นเพราะประชาชนมีความยากจน และจากการพิจารณาคำตอบจากแบบสอบถามปลายเปิด พบว่า ประชาชนยากจนส่วนใหญ่อพยพไปทำมาหากินและรับจ้างในจังหวัดอื่น ประกอบกับไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชวรัช ทันโตภาส (2521: 85 - 88) และปรีชา เศรษฐีธร และคณะ (2524: 98) ที่พบว่า จากการศึกษาปัญหาและอุปสรรคของครูในการปฏิบัติงานบริการชุมชนและพัฒนาชุมชนคือ กรรมการโรงเรียนและประชาชนในชนบทที่ฐานะยากจน ทำให้ไม่สามารถให้ความร่วมมือช่วยเหลือโรงเรียนและบริการชุมชนได้ ซึ่งปัญหาอุปสรรคการมีส่วนร่วมและสนับสนุนจากประชาชนในชุมชนนอกเหนือจากฐานะทางเศรษฐกิจแล้ว ยังขึ้นกับองค์ประกอบอื่น ๆ บางประการที่สำคัญคือ ขึ้นกับความริเริ่มและบทบาทของผู้บริหารและคณะครูด้วย หากครูไม่สนใจติดต่อขอความร่วมมือหรือไม่ริเริ่มโครงการใดแล้วชาวบ้านก็มักไม่สนใจใยดีด้วย เพราะขาดความเข้าใจ (ปรีชา เวสาร์ชส์ 2527: 209) ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การให้ความร่วมมือ สนับสนุนจากประชาชนในชุมชนนั้นขึ้นอยู่กับฐานะของประชาชน ความรู้ความเข้าใจของประชาชน รวมทั้งการปฏิบัติตัวของครูและผู้บริหารโรงเรียนด้วย ซึ่งปัญหาในค่านี้นี้ควรจะมีการแก้ไขอย่างเร่งด่วนโดยรัฐบาลและตัวครู โดยเฉพาะในด้านตัวครูนั้นจำเป็นที่จะต้องแก้ไขเป็นลำดับแรก โดยการเข้าไปสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประชาชน และมีการประชาสัมพันธ์ที่ดีเพื่อจะให้ประชาชนมีทัศนคติที่ดี มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องต่อโรงเรียนและครูอันจะนำมาซึ่งความร่วมมือในที่สุด เพราะความสำเร็จของครูและโรงเรียนอาจวัดได้ทางหนึ่งคือ จากการสนับสนุนที่ได้รับจากชุมชนเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะงบประมาณและการสนับสนุนที่โรงเรียนได้รับจากรัฐบาลมีไม่เพียงพอที่จะผลักดันโครงการต่าง ๆ ที่ครูมุ่งหวังได้ทุกโครงการ จึงต้องอาศัยแรงสนับสนุนจากทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นส่วนเสริมที่สำคัญ (ปรีชา เวสาร์ชส์ 2527: 166 - 167) การที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมให้ความร่วมมือกับโรงเรียนนั้นครูนับว่าเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญยิ่งที่จะทำให้เกิดความร่วมมือขึ้นได้

ประชาชนไม่สนใจต่อการให้บริการของโรงเรียน นับว่าเป็นปัญหาสำคัญของโรงเรียนอีกประการหนึ่ง ซึ่งความไม่สนใจบริการของโรงเรียน อาจจะเนื่องมาจากประชาชนไม่เข้าใจการดำเนินงานของโรงเรียนดีพอ หรืออาจจะเป็น เพราะความไม่รู้ของประชาชน และที่สำคัญคือความไม่รู้ในปัญหาพื้นฐานของตนเอง ทำให้ประชาชนไม่สามารถให้ความร่วมมือกับหน่วยงานพัฒนาต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงความเป็นอยู่ของตนเองได้ และตกเป็นฝ่ายยอมรับตลอดมา (โฆนิค บันเปียมรัฐ 2525: 41) ด้วยเหตุนี้หน่วยงานที่ทำหน้าที่พัฒนาชนบท รวมทั้งโรงเรียนในท้องถิ่นชนบทจึงต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำของชุมชน ที่จะนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ชุมชน ต้องเป็นผู้นำให้ชาวบ้านรู้จักและค้นปัญหาความต้องการที่แท้จริงของเขา เพื่อที่จะให้ประชาชนสนใจต่อการบริการของโรงเรียน และทำกิจกรรมพัฒนาเพื่อสนองความต้องการของเขาเอง มิใช่มีความเข้าใจว่าเขากำลังร่วมกิจกรรมพัฒนาเพื่อหน่วยงานต่าง ๆ เกี่ยวกับความต้องการที่นักพัฒนาต้องการค้นหานั้นในทางวิชาการจำแนกออกเป็น 3 ระดับ คือ ความต้องการที่แท้จริง เป็นความต้องการที่ประชาชนจะทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อแก้ปัญหาที่เผชิญอยู่ ความต้องการแอบแฝงเป็นความต้องการที่ประชาชนเห็นว่าไม่มีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องทำหากถ่วงกระทำการจะไม่ทำให้ประชาชนเดือดร้อนมากนัก เพราะขาดความเข้าใจ ซึ่งนักพัฒนาจำเป็นต้องใช้ความพยายามให้ประชาชนยอมรับและเข้าใจ และความต้องการสุดท้ายคือ ความต้องการที่ไม่เคยรู้สึก ได้แก่ ความต้องการที่ประชาชนไม่เคยนึกว่าเป็นปัญหา แต่ในวิธีการพัฒนาจำเป็นต้องริเริ่มให้มีขึ้นเพื่อเป็นรากฐานการพัฒนาบ้านอื่น ๆ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าปัญหาในเรื่องนี้เป็นบทบาทหน้าที่ของครูโดยตรงที่จะต้องศึกษาสภาพความต้องการของชุมชน และจัดการบริการชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน เพื่อจะได้ขจัดปัญหาและความไม่รู้ของประชาชนให้หมดไป

ข. ปัญหาบ้านครู

ครูมีเวลาไม่เพียงพอที่จะให้บริการแก่ประชาชน ปัญหานี้เกี่ยวข้องกับตัวครูมากที่สุด ทั้งนี้เพราะเนื่องจากผลการวิจัยพบว่า ครูมีชั่วโมงสอนระหว่าง 21 - 25 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ร้อยละ 42.5 และสอนมากกว่า 25 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ร้อยละ 26.3 (ดูตารางที่ 4) จะเห็นว่าครูต้องใช้เวลาลอนนักเรียนอันเป็น

หน้าที่หลักของครูในโรงเรียนมาก ทำให้ครูไม่มีเวลาเพียงพอที่จะให้บริการแก่ประชาชน ในเวลาราชการได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ มาร์ศรี รัตนกันทา (2523: 100) ที่พบว่า สิ่งที่เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติงานด้านพัฒนาชุมชนคือ ครูหาเวลาและโอกาสได้ ยาก เพราะมีชั่วโมงสอนมากและยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สะอาด พองอินทร์ (2527: 173) ที่พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนของครูคือ ครูมี เวลาไม่เพียงพอที่จะให้บริการแก่ประชาชน เพราะมีชั่วโมงการสอนมาก นอกจากนี้ครู ส่วนใหญ่ต้องทำงานพิเศษในโรงเรียนอีก 1-5 ชั่วโมง (ดูตารางที่ 4) จะเห็นว่า ภาระหน้าที่ในโรงเรียนของครูก็มีมากอยู่แล้ว และกระทรวงศึกษาธิการก็มีนโยบายให้ครู มีบทบาทในการพัฒนาชนบทซึ่งครูส่วนใหญ่ได้กระทำและดำเนินการอยู่แล้ว แต่กิจกรรมที่ ครูได้กระทำลงไปยังไม่ได้รับการยอมรับหรือสนองตอบจากหน่วยงานทางการของกระทรวง (ประกอบ ระกิติ 2527: 18) ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีกำหนดเกี่ยวกับขอบข่ายภาระหน้าที่ ของครูให้ชัดเจนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร (Job Description) จึงทำให้ครูเกิดความ สับสนในการปฏิบัติงาน ว่าอาจจะสนองนโยบายได้ไม่เต็มที่ จะเห็นได้ว่าปัญหาคงกล่าว เป็นปัญหาที่เจ้าหน้าที่ในระดับสูงและระดับบริหารควรจะคำนึงถึงและหาทางแก้ไขเพื่อให้ครู มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนได้อย่างเต็มที่ โดยการคำนึงถึงในเรื่องเวลา หากให้ครูมี บทบาทในการพัฒนาชนบทแล้ว ครูจะต้องทำการสอนไม่เกินที่ชั่วโมง งานพัฒนาชนบทที่ ทางกระทรวงมอบหมายถือเป็นงานประจำค่านหนึ่งค่วยหรือไม่ หรือถือว่าเป็นการปฏิบัติ งานของข้าราชการครูหรือไม่ และมีการกำหนดงานพัฒนาชนบทที่ครูจะต้องรับผิดชอบไว้ ชัดเจน (ประกอบ ระกิติ 2527: 18) ทั้งนี้เพื่อให้ครูเกิดความมั่นใจมั่นคงในหน้าที่ และมีเวลาเพียงพอที่จะปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนให้ เกิดผลดียิ่งขึ้น

ปัญหาต่อไปคือ ปัญหาครูขาดความรู้ความสามารถ ที่จะให้บริการแก่ชุมชน เช่น ขาดความรู้ความถนัดในวิชาชีพที่จะแนะนำแก่ประชาชนใน ชุมชน ปัญหานี้เกี่ยวกับตัวครูโดยตรง รองจากปัญหาครูมีเวลาไม่เพียงพอที่จะให้บริการ แก่ประชาชน ทั้งนี้อาจเนื่องจากกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดบทบาทให้ทุกโรงเรียน สามารถดำเนินกิจกรรมในลักษณะของโรงเรียนชุมชนได้ โดยมีได้เตรียมความพร้อมแก่ บุคลากรในค่านวิชาชีพ เช่น เพิ่มจำนวนครูที่มีความรู้วิชาชีพโดยตรงแก่โรงเรียน ปัญหาเหล่านี้

เป็นสิ่งที่โรงเรียนต้องประสบปัญหาอย่างแน่นอน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กองวิชาการ
สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2526: 1 - 9) ที่พบว่า โครงการ
โรงเรียนชุมชนประสบปัญหาขาดบุคลากรด้านอาชีพ บุคลากรด้านอาชีพเป็นอันหนึ่งใน
กระบวนการปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งหมด ดังนั้นปัญหาในเรื่องนี้ ควรจะมีการวางแผนแก้ไขเพื่อ
ให้ครูสามารถพัฒนาชุมชนได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพต่อไป

2.2 จากการรวบรวมคำตอบจากคำถามปลายเปิด ครูได้เสนอแนะแนว
ทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาชุมชน ดังนี้

2.2.1 ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาค้นบุคคล

ก. แนวทางแก้ไขปัญหาของประชาชนพบข้อ เสนอแนะคือ

ควรมีการอบรมวิชาชีพหรือหางานพิเศษให้ประชาชน
ทำเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ จะเห็นว่าข้อเสนอแนะดังกล่าวนี้ว่าเป็นการแก้ไขความยากจน
และป้องกันการอพยพของชาชนบที่อพยพเข้าเมือง ซึ่งข้อเสนอแนะดังกล่าวรัฐควรหาทาง
สนับสนุนและส่งเสริมให้เป็นไปได้อย่างยิ่ง เพราะจะเป็นการป้องกันปัญหาสังคมและ
สิ่งแวดล้อมที่จะตามมา

ควรมีการพัฒนาประชาชนให้มีความรับผิดชอบใน
หน้าที่ของตนเอง มีความซื่อสัตย์ และรู้จักช่วยเหลือตนเอง ตลอดจนพัฒนาจิตใจ
เพื่อให้ประชาชนเลิกหลุมหลงอวยมุข เห็นความสำคัญของการพัฒนาในการอยู่ร่วมกัน เห็น
ประโยชน์ของการร่วมกลุ่มพัฒนา รู้จักเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และปลุกฝังให้รัก
และภูมิใจในท้องถิ่นของตน ข้อเสนอแนะในข้อนี้เห็นว่า เป็นหน้าที่ของสถาบันการศึกษาโดย
ตรงที่จะปลุกฝังคุณสมบัติเหล่านี้

ควรส่งเสริมให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้ ซึ่ง
ขณะนี้กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
ได้รณรงค์ให้ทุกคนอ่านออกเขียนได้ ซึ่งเรื่องนี้ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการส่งเสริมสนับสนุนให้
คงสภาพการอ่านออกเขียนได้ตลอดไป และควรมีขอบเขตว่าผู้อ่านออกเขียนได้นั้นอ่านออก
เขียนได้อยู่ในระดับใด และสามารถทำนิตกรรรมได้หรือไม่ เพราะถ้าเกิดการเข้าใจผิดว่า

อ่านออกเขียนได้แล้ว สามารถทำนิตกรรมใด ๆ ก็ได้ ซึ่งอาจจะเข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้าง ก็อาจจะเป็นผลร้ายต่อประชาชนภายหลังได้

ข. แนวทางแก้ไขปัญหาของครู พบข้อเสนอแนะ คือ

ควรจัดอบรมให้ครูมีความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการกระตุ้นตัวอยู่เสมอ ตลอดจนกำหนดขอบข่ายหน้าที่ของครูในการพัฒนาชุมชนให้ชัดเจน จะเห็นว่าการจัดอบรมให้ครูมีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะภาระนี้เป็นภาระใหม่ที่ครูจะต้องมีความรู้ ถึงแม้ครูจะมีบทบาทพัฒนาอยู่แล้วก็ตาม การอบรมจะช่วยเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ ขึ้น ดังเช่น ภิญโญ สาทร (2515: 249) กล่าวว่า "ครูหรือบุคลากรทุกชนิดของโรงเรียน แม้จะมีความสามารถดีแค่ไหนก็ตาม ถ้าเวลาผ่านไปนาน ๆ บรรดาความรู้ความชำนาญย่อมอ่อนลงเป็นธรรมดาหรือบางทีการทำงานก็จำเจอยู่เสมอ งานที่ทำก็จะกลายเป็นความเบื่อหน่ายได้เหมือนกัน ดังนั้นการให้ครูหรือบุคลากรหน้าที่ต่าง ๆ ของโรงเรียนได้เข้าร่วมสัมมนา หรือเข้ารับการฝึกอบรมซึ่งผ่านการศึกษาคัดชั้นเป็นครั้งคราวเป็นสิ่งจำเป็นที่โรงเรียนจะสนับสนุนทุกวิถีทาง" และการอบรมควรกระทำอย่างต่อเนื่องเพื่อเป็นการกระตุ้นให้ครูตื่นตัว และใฝ่คว้าหาความรู้ใหม่เพื่อจะทำให้มีการปรับปรุงงานให้ดีขึ้น ในด้านการกำหนดขอบข่ายหน้าที่ของครูในการพัฒนาชุมชนให้ชัดเจน ข้อเสนอแนะนี้นับว่าเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเมื่อมีการกำหนดให้ชัดเจนไว้เป็นลายลักษณ์อักษรจะทำให้ครูเกิดความมั่นใจและสามารถปฏิบัติงานให้เกิดผลดีได้ ซึ่งในเรื่องนี้ ประกอบ ระกิติ (2527: 18) ได้เสนอแนะว่า "กระทรวงศึกษาธิการควรจะต้องนำเอาเรื่องการใช้บุคลากรทางการศึกษา เพื่อการพัฒนาชนบทมาทบทวนใหม่ กำหนดบทบาทหน้าที่ใหม่ จัดรูปโครงสร้างใหม่เพื่อให้การกำหนดบทบาทใหม่สนองตอบนโยบายการพัฒนาชนบท โดยกำหนดเป็นนโยบายว่าครูจะต้องทำหน้าที่ทั้งด้านการสอนและการพัฒนาชนบทควบคู่กันไป หรือจะกำหนดให้ครูทำหน้าที่เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง เช่น ส่วนหนึ่งทำหน้าที่สอนแต่เพียงด้านเดียว ส่วนหนึ่งทำหน้าที่พัฒนาชนบท ในส่วนที่ทำหน้าที่พัฒนาชนบทนั้น ก็ต้องถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการให้การศึกษา และกลุ่มบุคคลเหล่านี้จะมีสิทธิความก้าวหน้าด้านอาชีพครู เช่นเดียวกับกลุ่มทำหน้าที่สอนในระบบโรงเรียน" ซึ่งถ้าหากมีการกำหนดบทบาทดังกล่าวให้ชัดเจนแล้วจะทำให้ครูสามารถพัฒนาชุมชนได้อย่างเต็มที่และมั่นใจ

ควรปรับปรุงสวัสดิการแก่ครูในค้ำเบียงเลี้ยงและค่าเดินทาง ยกย่องชมเชยครูนักพัฒนาเพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงาน การปรับปรุงสวัสดิการแก่ครูนั้นเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเนื่องจากการปฏิบัติงานของครูประถมศึกษาในชนบทส่วนใหญ่จะไม่มีเบียงเลี้ยงและค่าเดินทางตอบแทน ทำให้ครูขาดขวัญและกำลังใจในการทำงาน ประกอบกับสภาพเศรษฐกิจของครูในชนบทไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 เป็นหนี้เป็นสิน (ปรัชญา เวสารัชส์ 2529: 156) ทำให้ครูต้องเอาเวลาไปประกอบอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้แก่ตนเอง ซึ่งทำให้ครูไม่พร้อมที่จะออกไปพัฒนา นอกจากนี้มีการเสนอให้ชมเชยครูนักพัฒนา เป็นสิ่งที่ควรทำเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ครูคนอื่น และเกิดกำลังใจแก่ครูที่ได้รับการยกย่องที่เป็นครูดีเด่นในการพัฒนา แต่การพิจารณาควรจะมีหลักเกณฑ์ ควรพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบสุ่ม เพื่อจะได้ครูนักพัฒนาที่แท้จริง

ควรจัดครูมาประจำให้เพียงพอเพื่อที่ครูจะได้มีเวลาออกไปพัฒนาชุมชน รวมทั้งมีการบรรจุ แยกวิชา เอกโท ตามความต้องการ ปัญหาในท้องถิ่นชนบทยากจนนั้นคือ การคมนาคมและความสะดวกสบายที่ได้รับมีน้อยกว่าในชุมชนเมือง จึงทำให้ครูมีจำนวนไม่เพียงพอ ดังนั้นถ้าหากมีการบรรจุครูให้เพียงพอ จะทำให้ครูมีโอกาสที่จะออกไปร่วมกิจกรรมกับชุมชนและพัฒนาชุมชนได้

ครูควรจะเป็นแบบอย่างที่ดีในการลดละเลิกอบายมุข และมีความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งนับว่าสำคัญยิ่งเพราะในชุมชนชนบทนั้นครูได้รับการยกย่องจากชาวบ้าน ถ้าหากครูประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีก็อาจจะทำให้ประชาชนเอาแบบอย่างได้ และควรมีความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเนื่องจากครูเป็นผู้รู้ มีการศึกษาดีกว่าประชาชนในชุมชนและเป็นผู้ที่มีรายได้ประจำ ซึ่งถ้าหากครูสามารถเสียสละและอุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมได้แล้ว ก็จะทำให้ชุมชนนั้นเกิดการพัฒนาและเจริญก้าวหน้าไ้มาก นอกจากนี้ควรมีการประชาสัมพันธ์ที่ดี และควรเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนเพื่อจะได้ทราบปัญหาที่แท้จริงนั้น จะเห็นว่าการประชาสัมพันธ์ที่ดีนั้นนับว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ครูและโรงเรียน เพราะจะทำให้ประชาชนได้รู้เรื่องราวเข้าใจเรื่องของโรงเรียน และจะส่งผลถึงการให้ความสนับสนุนและร่วมมือกันมา

ตลอดจนทำให้เกิดมนุษยสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับชุมชน ส่วนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนนั้น ครูควรจะไปมีส่วนร่วมเป็นอย่างดีเพราะจะได้เข้าใจสภาพชุมชนและความต้องการของชุมชน เพื่อจะได้วางแผนพัฒนาชุมชนได้อย่างเหมาะสมต่อไป

2.2.2 ข้อเสนอแนะในค่านิยมหาสิ่งแวดล้อม พบข้อเสนอแนะคือ

ควรมีการปรับปรุงระบบชลประทานที่ดีและทั่วถึงเพื่อประโยชน์ในการทำการเกษตร และมีการจัดทำสร้างอ่างเก็บน้ำให้มีเพียงพอและมีไว้ใช้ตลอดปี ทั้งนี้เพราะน้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต ทั้งนี้เนื่องจากการขาดแคลนนํ้าในฤดูแล้งนั้นเป็นปัญหาที่สำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้นข้อเสนอแนะดังกล่าวในการที่จะจัดให้มีการปรับปรุงระบบการชลประทานและการสร้างอ่างเก็บน้ำนั้นเป็นสิ่งที่รัฐบาลควรแก้ไขอย่างเร่งด่วน เพราะการแก้ไขในค่านี้นี้ จะส่งผลถึงชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ที่ติดตามมา

ควรมีการปรับปรุงสภาพเส้นทางคมนาคมให้อยู่ในสภาพดีพอที่จะใช้โคกตลอดปี การคมนาคมที่ดีจะช่วยทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและเกิดประโยชน์แก่ชุมชนในค่านเศรษฐกิจ และการขนส่งสะดวกรวดเร็วทันเวลา จากกรณีนี้ผู้วิจัยได้เดินทางไปเก็บข้อมูลด้วยตนเองในบางท้องที่ได้พบว่า เส้นทางคมนาคมส่วนใหญ่เป็นดินลูกรัง และมีปัญหามากในช่วงฤดูฝน เพราะถนนบางช่วงมีน้ำขังไม่สะดวกในการเดินทาง ดังนั้นการแก้ไขปัญหานี้รัฐบาลควรเร่งแก้ไขอย่างรีบด่วนเพื่อที่จะทำให้ชุมชนมีความเจริญก้าวหน้า

ควรมีการขยายเขตการใช้ไฟฟ้า การขยายของการใช้ไฟฟ้ามีความจำเป็น จะทำให้การสื่อสารและการรับทราบข่าวความเคลื่อนไหวและการพัฒนาต่าง ๆ อย่างรวดเร็วและถูกต้อง ชะจัดความไม่รู้ไปได้ ดังนั้นรัฐบาลควรเร่งขยายไฟฟ้าให้ทั่วถึงทุกหมู่บ้าน

ควรส่งเสริมหน่วยงาน 5 กระทรวงหลักที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ร่วมมือกันอย่างจริงจังและติดตามผล ซึ่งเรื่องนี้ควรจะหามาตรการและวิธีการที่สามารถส่งเสริมในค่านการประสานแผนงาน ประสานกิจกรรม และเวลาใน

การทำงานให้สอดคล้องต่อเนื่องกัน เพราะแต่ละกระทรวงจะมีทรัพยากรและความสามารถที่จะเอื้ออำนวยในการพัฒนาชนบทเฉพาะในแต่ละด้านแตกต่างกัน แต่ถ้าหากจะประสานกันและร่วมมือกันอย่างจริงจังแล้ว จะสามารถแก้ปัญหาความยากจน ความเจ็บป่วย และความไม่รู้ให้หมดสิ้นไปจากชนบทได้

2.2.3 ข้อเสนอแนะในค่านิยมทางงบประมาณ พบข้อเสนอแนะคือ

ควรจัดงบประมาณให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของชุมชน ซึ่งในเรื่องนี้นับว่าเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญมาก เพราะหากกิจกรรมที่จัดไปไม่สามารถสนองความต้องการประชาชนแล้ว ประชาชนก็จะไม่สนใจ ซึ่งในเรื่องนี้มีงานวิจัยของ ทิพวรรณ เลขะวิเศษ (1985: 268) ที่สนับสนุนโดยพบว่าหนังสือจำนวนน้อยประกอบด้วยหนังสือที่ประชาชนต้องการอ่านมีจำนวนน้อย ดังนั้นการจัดงบประมาณเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการนั้น ควรจะมีการสำรวจชุมชนก่อน เพื่อจะได้ทราบความต้องการ ความจำเป็นเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ งบประมาณที่จัดมาให้มีจำนวนน้อย ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นในการจัดสรรงบประมาณควรที่จะเพิ่มงบประมาณให้โรงเรียนในเขตชนบทยากจนให้มากขึ้น เพราะเนื่องจากการวิจัยพบว่า การลงทุนเพื่อการศึกษาสำหรับเด็กนักเรียนในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออยู่ในระดับต่ำสุด เมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ นอกจากนี้ยังดำเนินการทางการศึกษาก็เพิ่มขึ้นน้อยมาก (ปรัชญา เวสารัชช 2527: 32) เป็นผลทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในค่านโอกาสที่เด็กชนบทจะได้รับ นอกจากจะเพิ่มงบประมาณแล้วงบประมาณหรือโครงการที่จัดให้มาควรจัดให้ต่อเนื่องจนกว่าโรงเรียนจะสามารถช่วยตนเองได้ก่อนแล้วจึงถอนความช่วยเหลือออกไป

3. จากการศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของครูประถมศึกษาโรงเรียนในโครงการ และนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน ในการพัฒนาชุมชนพบว่า

ครูประถมศึกษาโรงเรียนในโครงการและนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน รับรู้เกี่ยวกับบทบาทของตนเองในการพัฒนาชุมชนแตกต่างกัน

ในทุกค่านและพฤติกรรม (คูตารางที่ 12 - 17) โดยบทบาทเหล่านี้ครูโรงเรียนในโครงการมีบทบาทมากกว่าครูโรงเรียนนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขชนบทยากจน

เกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้ครูโรงเรียนในโครงการมีบทบาทมากกว่าครูโรงเรียนนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขชนบทยากจนนั้น เนื่องจากการสนองตอบนโยบายการพัฒนาชนบทของรัฐบาล กระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดกรอบนโยบายการพัฒนาชนบทและจัดโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขชนบทยากจนในหมู่บ้านพื้นที่เป้าหมาย โดยให้โรงเรียนประถมศึกษาที่เข้าโครงการ เป็นศูนย์กลางในการช่วยพัฒนาชุมชน ในเขตพื้นที่ชนบทยากจน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และสังคม ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนอยู่รอดปลอดภัย มั่งคั่ง มั่นคง และผาสุกร่วมกัน (วุฒินันท์ บัญญาภรณ์ 2527: 11) และให้โรงเรียนดังกล่าวเป็นโรงเรียนทดลองตัวอย่างของอำเภอเขชนบทยากจนอำเภอละ 1 โรงเรียน ซึ่งก่อนจะให้โรงเรียนเข้าร่วมโครงการจะต้องมีการฝึกอบรมแก่ครูใหญ่ และครูโรงเรียนในโครงการ เพื่อให้ครูรับทราบเกี่ยวกับโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขชนบทยากจน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2527: 143) จะเห็นว่าการที่มีการอบรมแก่ครูทำให้ครูมีความเข้าใจในหลักการและวัตถุประสงค์ของโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขชนบทยากจนได้ดียิ่งขึ้น อันจะทำให้การปฏิบัติงานบรรลุเป้าหมายได้ดียิ่งขึ้น และเนื่องจากโรงเรียนในโครงการดังกล่าวเป็นโรงเรียนทดลองโดยมีอำเภอละ 1 โรงเรียนเท่านั้น ซึ่งมีการอบรมบ่อย และอยู่ในความดูแลของผู้บริหารอย่างใกล้ชิด ซึ่งในเรื่องนี้นับว่าเป็นประเด็นสำคัญยิ่งเพราะเมื่อครูเกิดปัญหาและขอสงสัยสิ่งใดแล้วจะใคร่สอบถามทำให้เกิดความเข้าใจ และสามารถปฏิบัติได้เหมาะสมและสอดคล้องกับแนวทางของโครงการ เหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ครูในโครงการมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนมากคือ โรงเรียนได้รับงบประมาณสนับสนุนทั้งในด้านวัสดุ อุปกรณ์ คิคนเจสียโรงละประมาณ 49,000 บาท (กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2527: 139) ซึ่งงบประมาณดังกล่าวจะนำมาจัดซื้อ จัดหาวัสดุ ครุภัณฑ์ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนการสอนวิชาชีพในชนบท การปรับปรุงบริเวณสถานที่และสนามของโรงเรียนให้เหมาะสมกับการเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาชนบท ตลอดจนสร้างหอกระจายข่าว ประทับกับทางโครงการจะมีวารสารโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขชนบทยากจนส่งให้โรงเรียนได้รับทราบความเคลื่อนไหว

และกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการ จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้โรงเรียนและครูมีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนได้มากกว่าโรงเรียนที่อยู่นอกโครงการ

นอกจากนี้ในด้านการคัดเลือกโรงเรียนเข้าโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกคือ "(3) คณะครูในโรงเรียนนี้จะต้องพักอาศัยในหมู่บ้านซึ่งโรงเรียนตั้งอยู่ หรือหมู่บ้านใกล้เคียงไปมาสะดวก ไม่น้อยกว่าหนึ่งในสามของจำนวนครูทั้งโรงเรียน" (กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2527: 28) ซึ่งในเรื่องนี้จากการที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์ศึกษานิเทศก์ (ศึกษานิเทศก์อำเภอจันทราษ อำเภอแก่งคร้อ อำเภอบ้านกรวด: สัมภาษณ์) ในอำเภอพื้นที่ชนบทยากจนพบว่า ครูส่วนใหญ่จะพักอยู่บ้านพักครูของโรงเรียน หรือมีฉะนั้นก็จะพักอยู่ในหมู่บ้าน ทั้งนี้เนื่องจากโรงเรียนที่เข้าโครงการจะอยู่ห่างไกลจากชุมชนเมืองและเส้นทางคมนาคมไม่สะดวก ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงทำให้ครูส่วนใหญ่ต้องพักอาศัยอยู่ในชุมชนนั้น ซึ่งเรื่องนี้นับว่าเป็นผลดีต่อการพัฒนาชุมชน เพราะทำให้ครูมีโอกาสสนิทสนมคุ้นเคยหรือโอกาสที่ชุมชนจะพึ่งพาครูมีมากกว่าในทุก ๆ ด้าน จากหลักการในการคัดเลือกโรงเรียนในข้อนี้ส่งผลถึงบทบาทของครูในโครงการให้มีบทบาทช่วยเหลือชุมชน และพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ได้มากกว่าครูนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน

เป็นที่น่าสังเกตว่าผลการวิจัยพบว่า ครูที่สอนอยู่ในโรงเรียนโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง ส่วนครูนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน จะเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย (ดูตารางที่ 4) ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนแล้วจะพบว่า ครูในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน จะเป็นเพศชายมากกว่าครูนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน ซึ่งในเรื่องนี้จากการวิจัยของ ศิริพร เนคิมัจฉิต (2527: 99 - 105) ที่ได้ศึกษาเรื่องความคิดเห็นของครูประถมศึกษาตอบพหุของตนในกิจกรรมของชุมชนพบว่า เกี่ยวกับบทบาทที่ปฏิบัติจริงของครูประถมศึกษาในด้านการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ กิจกรรมด้านการเมืองการปกครอง กิจกรรมด้านวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรมด้านสุขภาพอนามัย และกิจกรรมด้านนันทนาการ โดยครูเพศชายมีบทบาทในกิจกรรมด้านต่าง ๆ เหล่านี้มากกว่าจำนวนครูเพศหญิง ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าในเขตทุรกันดารครูเพศชายมีความคล่องตัวในการที่จะเดินทางหรือคิดต่อกับหน่วยงาน

และชาวบ้านได้สะดวกกว่าครูหญิง และอาจจะใช้ลักษณะการติดต่อแบบส่วนตัวได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงเรื่องความปลอดภัยมากนัก ดังนั้นจากการที่ครูในโครงการมีจำนวนครูเพศชาย มีสัดส่วนมากกว่าครูนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน และเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้ครูในโครงการมีบทบาทมากกว่าครูนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจนในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ และอาชีพ สังคม และวัฒนธรรม สุขภาพอนามัย และการเมืองการปกครอง

ข้อเสนอแนะของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้แยกข้อเสนอแนะเป็น 2 ตอน คือ

- ตอนที่ 1 ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุง แก้ไข กิจกรรมและบทบาทของครูในเขตพื้นที่ชนบทยากจน
- ตอนที่ 2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

ตอนที่ 1 ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงแก้ไข กิจกรรมและบทบาทของครูในเขตพื้นที่ชนบทยากจน ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะสำหรับกระทรวงศึกษาธิการ

1. ให้มีการประสานงานหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน โดยการกำหนดให้มีมาตรการและแนวทางในการปฏิบัติอย่างชัดเจน ตลอดจนมีการติดตามผลการดำเนินงาน
2. กระทรวงศึกษาธิการ ควรกำหนดขอบข่าย ภาระหน้าที่ของครูในการพัฒนาชุมชนให้ชัดเจน เพื่อที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานบังคับบัญชาครูจะได้ยอมรับและให้ความสำคัญต่อบทบาทของครูในการพัฒนาชุมชน และถือว่าบทบาทของครูต่อชุมชนเป็นส่วนสำคัญในการพิจารณาความดี ความชอบ
3. ควรสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ครูเพื่อจะได้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนมากยิ่งขึ้น โดยยกย่องครูนักพัฒนา ให้ค่าตอบแทนครูตามความเหมาะสม เช่น เบิกค่าเบี้ยเลี้ยง และค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ตลอดจนจัดสวัสดิการบ้านที่อยู่อาศัยและบ้านอื่น ๆ ให้มีเพียงพอและทั่วถึง

4. ควรส่งเสริมให้มีการจัดการฝึกอบรมครูประจำการในการอบรมจะต้องเสริมความรู้และทักษะเกี่ยวกับบทบาทของครูต่อชุมชน โดยบรรจุเนื้อหาไว้ในหลักสูตรการอบรมทุกระดับ ซึ่งควรคำนึงถึงความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และควรกระทำอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนควรให้เจ้าสังกัดหน่วยงานของครูมีส่วนร่วมด้วย

5. ควรสนับสนุนส่งเสริมให้ครูในชนบทมีโอกาสก้าวหน้าในหน้าที่การงานทัดเทียมกับครูในเมือง

ข้อเสนอแนะสำหรับโรงเรียน

1. โรงเรียนควรมีการวางแผนร่วมกันระหว่างครูและชุมชน เพื่อที่ชุมชนจะได้เข้าใจและเห็นความสำคัญของโรงเรียนโดยถือว่าโรงเรียนเป็นของชุมชนและเพื่อชุมชน

2. โรงเรียนควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากชุมชน โดยให้เข้าไปมีบทบาทด้านการเรียนการสอนได้บ้าง เช่น การเชิญวิทยากรจากท้องถิ่นไปอบรมให้ความรู้แก่นักเรียนในค่านาชีพ และค่านาต่าง ๆ ซึ่งนอกจากโรงเรียนจะได้ประโยชน์โดยตรงแล้ว ยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอีกด้วย

3. โรงเรียนควรส่งเสริมให้ความร่วมมือและสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น กิจกรรมค่านาศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น

4. โรงเรียนควรมีนโยบายสนับสนุนส่งเสริมให้ครูอยู่อาศัยประจำในหมู่บ้าน เพื่อความใกล้ชิดกับชุมชนมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับครู

1. ครูควรให้ความสนใจแก้ไขปัญหาของชุมชน

2. ครูควรสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน โดยให้ความช่วยเหลือแก่ชุมชนและเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ตลอดจนมีการประชาสัมพันธ์ที่ดี

3. ครูควรมีความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาตนเองในด้านความรู้ ความสามารถ เพื่อที่จะได้เป็นผู้นำของชุมชนในด้านต่าง ๆ ได้

ตอนที่ 2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

1. ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยที่เป็นแรงกระตุ้นที่จะทำให้ครูมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนได้อย่างเต็มที่
2. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบบทบาทผู้บริหารโรงเรียนในโครงการและนอกโครงการ กศ.พช. ในการมีส่วนร่วมและส่งเสริมในงานพัฒนาชุมชน
3. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของครูโรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนในโครงการและนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท ยากจนในภาคอื่น
4. ควรมีการศึกษาเชิงคุณภาพด้วย จะทำให้ผลการวิจัยมีคุณค่ายิ่งขึ้น เพื่อจะทำให้ได้ภาพที่เด่นชัดขึ้น เนื่องจากการวิจัยเรื่องนี้มีตัวแปรที่ไม่อาจวัดด้วยสถิติแต่เพียงอย่างเดียว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย